



## **onderzoeksopzet afvalbeleid Lansingerland**



## 1 inleiding

### 1-1 aanleiding

Afvalscheiding is een van de bouwstenen van de door de rijksoverheid gewenste beweging naar een circulaire economie: een economie die de herbruikbaarheid van producten en grondstoffen en het behoud van natuurlijke hulpbronnen als uitgangspunt heeft.<sup>1</sup> In het derde Landelijk Afvalbeheerplan 2017-2029 (LAP)<sup>2</sup> is een doelstelling geformuleerd voor de hoeveelheid afvalscheiding: in 2020 dient 75% van het huishoudelijk afval gescheiden ingezameld te worden. De totale hoeveelheid huishoudelijk restafval dient in 2020 te zijn gereduceerd met 100 kilogram per inwoner per jaar ten opzichte van de hoeveelheid in 2014 (500 kilogram). Bovendien moet de hoeveelheid huishoudelijk ongescheiden restafval worden gereduceerd van 240 kilogram (2014) tot 100 kilogram in 2020 en maximaal 30 kilogram in 2025.

Het percentage afvalscheiding ligt in de gemeente Lansingerland al jaren substantieel lager dan deze landelijke doelstellingen. Ook ten opzichte van gemeenten met een vergelijkbare graad van verstedelijking scoort Lansingerland slechter. Met het afvalbeleid voor de periode 2014-2018 stelde de gemeente zich ten doel om uiterlijk in 2018 aansluiting te vinden bij het percentage afvalscheiding dat door vergelijkbare gemeenten werd behaald. Een percentage van 55% werd haalbaar geacht. Het toenmalige percentage afvalscheiding bedroeg 47%.<sup>3</sup> Bovendien wilde de gemeente de kosten van afvalinzameling en verwerking omlaag brengen en het serviceniveau handhaven en waar mogelijk uitbreiden. Komend jaar kan worden geëvalueerd of deze doelstellingen zijn bereikt. Tevens is een nieuw afvalbeleid voor de periode na 2018 in voorbereiding.

Aspecten van het afvalbeleid zijn met enige regelmaat onderwerp van discussie in de gemeenteraad. Hierbij betreft het onder andere de doeltreffendheid van gescheiden inzameling van kunststof,<sup>4</sup> het belonen van afvalscheiding,<sup>5</sup> de hoogte van het tarief afvalstoffenheffing en de ambities ten aanzien van afvalscheiding.<sup>6</sup> In de zogeheten stemkastsessie van 29 november 2017 hebben raadsleden aangegeven wat hun wensen zijn met betrekking tot de onderzoeksprogrammering. Een van de onderwerpen die hoog scoorde was het afvalbeleid. De Rekenkamer Lansingerland heeft besloten om dit onderwerp op te nemen in de programmering.

<sup>1</sup> Minister van Economische Zaken, brief aan de Tweede Kamer inzake Groene economische groei in Nederland, 28 maart 2013.; Minister van Infrastructuur en Milieu, brief aan de Tweede Kamer inzake invulling programma Van Afval Naar Grondstof, 28 januari 2014.

<sup>2</sup> Ministerie van Infrastructuur en Milieu, Landelijk afvalbeheerplan 2017-2029. Het LAP treedt in werking op 28 december 2017.

<sup>3</sup> Gemeenteraad Lansingerland, 'afvalbeleid 2014-2018', vastgesteld op 29 januari 2014.

<sup>4</sup> Gemeenteraad Lansingerland, schriftelijke vragen Groen Links inzake CPB rapport weinig milieuwinst bij verzamelen plastic, 20 september 2017 en schriftelijke vragen VVD inzake plastic afvalscheiding Lansingerland, 25 september 2017.

<sup>5</sup> Gemeenteraad Lansingerland, 'initiatiefvoorstel onderzoek naar afval scheiden loont binnen Lansingerland', aangenomen 26 april 2012.

<sup>6</sup> College van B en W, brief aan gemeenteraad 'antwoord technische vragen begroting 2017-2020'. 14 oktober 2016.

## 1-2 beleidsmatige en financiële context

### 1-2-1 beleidsmatige context

#### landelijk beleid

In het eerder vermelde Landelijk Afvalbeheerplan wordt aangegeven wat de hoofdlijnen zijn van het landelijke beleid voor afvalpreventie en afvalbeheer in Nederland. Alle Nederlandse gemeenten hebben de verplichting om de nodige inspanningen te leveren om de doelstellingen te behalen, maar er is geen resultaatverplichting voor individuele gemeenten. Een belangrijk doel van het LAP is het realiseren van meer preventie en nuttige toepassing en minder verbranding en stort van afvalstoffen. In het LAP is vermeld dat zowel bronscheiding<sup>7</sup> als nascheiding worden toegestaan bij de inzameling van huishoudelijk afval. Er is een afwegingsmethodiek opgenomen voor de keuze tussen bron- en nascheiding tijdens de inzameling van huishoudelijk afval. Eén criterium is bijvoorbeeld het bedrag aan extra afvalbeheerkosten dat ontstaat door bronscheiding (maximaal 205 euro per ton). Als deze kosten hoger zijn, kan gekozen worden voor nascheiding.

Om gemeenten te helpen de nodige stappen te zetten naar een circulaire economie is het programma VANG – huishoudelijk afval gestart. Dit programma is een samenwerking tussen het ministerie van Infrastructuur en Milieu, de VNG, de NVRD en Rijkswaterstaat.<sup>8</sup>

#### lokaal beleid

De zorg voor het inzamelen van huishoudelijk afval is een gemeentelijke taak volgens artikel 10.21 van de Wet milieubeheer. Minstens eenmaal per week moet het aangeboden huishoudelijk afval van bewoners worden ingezameld. Daarbij is een gemeente ter uitvoering van deze zorgtaak verplicht om een afvalstoffenverordening op te stellen (artikelen 10.23-10.26 van de Wet milieubeheer).

Tot en met 2013 had de gemeente Lansingerland geen afvalbeleidsdocument. De afvalbeleidsfunctie was ondergebracht bij afvalinzamelaar Irado, een overheids-NV. In de praktijk betekende dit dat er geen doelstellingen waren geformuleerd ten aanzien van het afvalbeheer. Het aflopen van het contract met Irado in 2015 vormde de aanleiding voor het opstellen van de nota 'afvalbeleid 2014-2018, meer hergebruik en een stuk goedkoper'. Deze nota werd vastgesteld in de raadsvergadering van 29 januari 2014. Het afvalbeleid kent de volgende drie doelen:

- een afvalscheidingspercentage van tenminste 55% in 2018;
- aanzienlijk lagere kosten;
- het serviceniveau minimaal op het huidige niveau handhaven en waar mogelijk uitbreiden.

Voor de kosten en het serviceniveau zijn geen kwantitatieve doelen geformuleerd. Wel is berekend dat door het afvalbeleid de afvalbeheerkosten waarschijnlijk kunnen

<sup>7</sup> Onder bronscheiding wordt verstaan het gescheiden inzamelen van herbruikbare componenten bij de huis-aan-huisinzameling of op de milieustraat, ten behoeve van hergebruik als product, materiaal of brandstof. Onder nascheiding wordt beschouwd de scheiding die plaatsvindt na integrale inzameling, direct voor of na verbranding van het afval. Definities overgenomen uit Vereniging Nederlandse Gemeenten, 'Benchmark afvalscheiding. De afvalmonitor', april 2010.

<sup>8</sup> VANG. Het programma. Verkregen op 14 februari 2017 van <http://www.vang-hha.nl/programma/>.

dalen met € 1,7 miljoen en de afvalstoffenheffing met 25% (bij een kostendekkingsgraad van 100%).

De gemeente wil deze doelen bereiken door het aan huis ophalen van kunststof (in zakken) en papier (in minicontainers). Voorheen kon kunststof alleen worden achtergelaten in verzamelcontainers, terwijl papier in dozen en zakken aan huis werd opgehaald door verenigingen. Groente, fruit en tuinafval (gft) en restafval werden en worden huis-aan-huis ingezameld met een minicontainer.

Er is gekozen voor inzameling van kunststof met zakken in plaats van minicontainers omdat hiervoor slechts een beperkte investering nodig is, waardoor eenvoudig kan worden overgestapt op nascheiding, mocht dat in de toekomst een goede keuze blijken. Tevens wordt de inzamelinfrastructuur vernieuwd. Minicontainers worden voorzien van een chip en verzamelcontainers worden ondergronds gebracht.

Het college heeft gekozen om niet over te gaan tot een systeem waarbij afvalscheiding wordt gestimuleerd via de afvalstoffenheffing (DIFTAR),<sup>9</sup> omdat het afvalscheiding wil belonen in plaats van het 'straffen' van burgers die veel restafval aanbieden. Het college houdt de mogelijkheid open dat op termijn dit systeem wel wordt ingevoerd. Doordat de nieuwe minicontainers zijn voorzien van een chip, kan dit systeem relatief gemakkelijk worden ingevoerd.

Het college heeft ook de methode omgekeerd inzamelen overwogen, waarbij restafval dient te worden weggebracht naar verzamelcontainers en gescheiden afval aan huis wordt ingezameld. Voor deze methode is niet gekozen, omdat dit een te grote verandering is voor burgers en bovendien grote investeringen vergt in verzamelcontainers. Bovendien verkeerde omgekeerd inzamelen bij de totstandkoming van de beleidsnota nog in een experimenteel stadium. Het college ziet overigens op de middellange termijn (10 jaar) geen mogelijkheden voor deze methode, omdat er investeringen zijn gedaan in nieuwe minicontainers voor restafval.

Het college heeft de gemeenteraad op 7 februari 2017 geïnformeerd<sup>10</sup> over de voortgang van de uitvoering van het afvalbeleid. Uit deze brief blijkt dat de gemeente op koers ligt om twee doelen van de beleidsnota te realiseren. De beleidsdoelstelling van 55% gescheiden afval was volgens het college op dat moment reeds behaald.

Ook de doelstelling ten aanzien van de kosten was reeds gerealiseerd. De afvalstoffenheffing voor meerpersoonshuishoudens is van € 386,16 in 2014 verlaagd naar € 257,16 in 2017.<sup>11</sup> Voor eenpersoonshuishoudens is de afvalstoffenheffing in 2017 € 205,68. In 2014 was dit € 309. Beide tarieven zijn verlaagd met circa 33%.

<sup>9</sup> DIFTAR is een verzamelterm voor methoden om afvalscheiding te bevorderen met een financiële prikkel. DIFTAR kan bijvoorbeeld inhouden dat bewoners een laag basistarief als afvalstoffenheffing betalen en daarnaast een tarief per lediging van de restafvalcontainer. De inzameling van andere afvalstromen zoals papier, glas en GFT is dan gratis.

<sup>10</sup> College van B en W, brief aan de gemeenteraad 'voortgang uitvoering afvalbeleidsplan', 7 februari 2017.

<sup>11</sup> In 2018 zal in verband met een eenmalige teruggave het tarief worden gereduceerd tot € 136,20.

De afvalstoffenheffing in Lansingerland is lager dan omliggende gemeenten zoals Pijnacker, Zoetermeer en Capelle aan den IJssel.<sup>12</sup>

Ten aanzien van de ontwikkeling van het serviceniveau werden in de brief aan de gemeenteraad geen gegevens verschaft. Het ligt echter in de lijn der verwachting dat dit serviceniveau is gestegen, aangezien de gemeente papier en kunststof aan huis gaat inzamelen en de frequentie van de inzameling van restafval niet verandert. Bovendien wordt capaciteit van verzamelcontainers vergroot: ondergrondse containers hebben meer capaciteit dan bovengrondse. Het is overigens mogelijk dat burgers het serviceniveau anders ervaren, omdat burgers niet gewend zijn aan het apart inzamelen van kunststof en een derde container voor papier ruimte in beslag neemt.

#### 1-2-2 financiële context

De kosten en opbrengsten van de inzameling en verwerking van huishoudelijk afval wordt verantwoord op het beleidsveld Afval- en afvalwatermanagement, onderdeel van het programma 4 Lansingerland schoon, heel en veilig. Op dit beleidsveld worden, naast de kosten van inzameling en verwerking van afval, ook de kosten en opbrengsten van het beheer van afval/hemelwater door de gemeente verantwoord. Het resultaat van het beleidsveld komt daardoor niet overeen met het saldo van de kosten en opbrengsten die worden toegerekend aan de afvalstoffenheffing. In de begroting is vanaf 2017 wel een overzicht opgenomen van de kosten die kunnen worden toegerekend aan de afvalstoffenheffing en de opbrengsten van de afvalstoffenheffing.<sup>13</sup> Begrote kosten en opbrengsten bedragen in 2018 beide € 5,4 miljoen.<sup>14</sup> Het tarief is dus kostendekkend.<sup>15</sup> Het overzicht is op hoofdlijnen en kent slechts de kostencategorieën directe kosten cq opbrengsten, overhead en btw.

De werkelijke uitgaven bedroegen in 2016 overigens € 4,1 miljoen en de werkelijke baten € 6,2 miljoen.<sup>16</sup> Het verschil is volgens het college ontstaan door lagere storkosten voor restafval, hogere opbrengsten voor grondstoffen en doordat de post onvoorzien niet is aangesproken.

Vanaf 2016 is door het college een egalisatiereserve afvalstoffenheffing ingesteld.<sup>17</sup> Deze reserve is ingesteld voor het opvangen van fluctuaties in de opbrengsten van gescheiden ingezameld afval.<sup>18</sup> Het overschot in 2016 van € 2,1 miljoen is aan deze reserve toegevoegd. De stand van de reserve was eind 2016 € 2,4 miljoen. Hiervan wordt in 2018 € 1,5 miljoen teruggeven aan de burgers door een eenmalige verlaging van de heffing.

<sup>12</sup> In Pijnacker-Nootdorp is het tarief afvalstoffenheffing voor eenpersoonshuishouden € 223,20 in 2017. Twee- en meerpersoonshuishoudens betalen respectievelijk € 293,64 en € 304,44. In Zoetermeer bedragen deze tarieven € 229,19, € 251,50 en € 264,55. In Capelle aan den IJssel € 213,25, € 249,20 en € 279,10.

<sup>13</sup> Dit is vanaf 2017 verplicht op grond van artikel 10 Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) onderdeel c.

<sup>14</sup> Gemeenteraad Lansingerland, begroting 2018-2021, vastgesteld op 2 november 2017.

<sup>15</sup> Artikel 229b van de Gemeentewet stelt dat de tarieven zodanig moeten worden vastgesteld dat de geraamde baten van de rechten niet uitgaan boven de geraamde lasten ter zake.

<sup>16</sup> College van B en W, jaarrekening 2016.

<sup>17</sup> College van B en W, besluit 13 oktober 2015.

<sup>18</sup> College van B en W, brief aan gemeenteraad 'antwoord technische vragen begroting 2017-2020'. 14 oktober 2016.

Welke kosten gemeenten mogen toerekenen aan de afvalstoffenheffing wordt toegelicht in de handreiking kostentoe rekening van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het model kostenonderbouwing afvalstoffenheffing van de Vereniging Nederlandse Gemeenten.

### 1-3 bestuurlijke- en ambtelijke verantwoordelijkheden

De bestuurlijke verantwoordelijkheden voor de afvalinzameling en het beheer van de contracten met inzamelaars en verwerkers van afval zijn belegd bij twee verschillende wethouders. De ambtelijke verantwoordelijkheid voor het afvalbeleid is belegd bij de afdeling Beheer en Onderhoud.

De afvalinzameling is met ingang van 1 juli 2015 uitbesteed aan de commerciële afvalinzamelaar Renewi, een fusie van het Britse Shanks Group en het Nederlandse Van Gansewinkel. De verwerking van het restafval is uitbesteed aan verschillende ondernemingen, waaronder AVR (restafval), Cyclus (glas), Suez (plastic, metaal en drankkartons) en Renewi (oud papier en karton, gft en textiel).

## 2 doel- en vraagstelling en afbakening

### 2-1 doelstelling

Met dit onderzoek beoogt de rekenkamer na te gaan of de opbouw en samenstelling van de afvalstoffenheffing rechtmatig is, of het afvalbeleid effectief is en hoe in de toekomst meer hergebruik kan worden gerealiseerd.

### 2-2 onderzoeksvragen

#### **centrale onderzoeksvraag:**

De centrale vraag van dit onderzoek luidt als volgt:

Is de opbouw en samenstelling van het tarief afvalstoffenheffing rechtmatig, is het afvalbeleid effectief en hoe kan in de toekomst meer hergebruik worden gerealiseerd?

#### **deelvragen**

De centrale onderzoeksvraag is verder uitgewerkt in vijf deelvragen:

- 1 Is de opbouw en samenstelling van het tarief afvalstoffenheffing rechtmatig?
- 2 Is het afvalbeleid in opzet effectief om de doelstellingen (meer hergebruik, lagere kosten en een gelijk of hoger serviceniveau) te realiseren?
- 3 Is het afvalbeleid adequaat uitgevoerd?
- 4 Worden de doelstellingen van het afvalbeleid gerealiseerd?
- 5 Welke lessen kunnen uit het antwoord op de vragen 2, 3 en 4 worden getrokken voor de toekomst?

### 2-3 afbakening

Dit onderzoek beperkt zich tot de inzameling en verwerking van huishoudelijk afval. De aanpak van zwerfafval, het schoon houden van de buitenruimte en het verzamelen en verwerken van bedrijfsmatig afval blijven buiten beschouwing. Hiervoor zijn de volgende redenen:

- De aanpak van zwerfafval en het schoon houden van de buitenruimte is een apart proces binnen de gemeente. De kosten van dit proces worden (anders dan huishoudelijk afval) niet primair gefinancierd uit de afvalstoffenheffing.

- Bedrijven zijn, anders dan particulieren, zelf verantwoordelijk voor het scheiden en afvoeren van afval en kunnen alleen kiezen voor een particuliere afvalinzamelingspartij. De gemeente kan overigens wel regels stellen voor de inzameling en verwerking van bedrijfsafval.

Het onderzoek richt zich verder op de inzameling en verwerking van afval door de gemeente. Het inzamelen van bijvoorbeeld textiel of oud papier door o.a. scholen, kerken, stichtingen wordt alleen in beschouwing genomen voor zover hier gegevens over beschikbaar zijn bij de gemeente.

Het onderzoek heeft betrekking op de inrichting van de inzameling en verwerking van afval en het afvalbeleid in de huidige collegeperiode (2014-2018).

### 3 normenkader en aanpak

Onderstaand is voor de onderzoeksvragen aangegeven welke normen en criteria en welk methoden de rekenkamer zal hanteren. Wanneer hiervoor aanleiding is zullen de normen in de loop van het onderzoek nader aangevuld en/of aangescherpt worden. In het onderzoek worden verschillende methoden gebruikt, mede om de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten te borgen.

- 1 Is de opbouw en samenstelling van het tarief afvalstoffenheffing rechtmatig?

**tabel 3-1: normen en criteria rechtmatigheid afvalstoffenheffing**

norm	criteria
de gemeente heeft inzicht in de opbouw en samenstelling van het tarief afvalstoffenheffing	<ul style="list-style-type: none"> <li>• de toerekening van kosten en opbrengsten aan de afvalstoffenheffing is transparant;</li> </ul>
de opbouw en samenstelling van het tarief afvalstoffenheffing zijn rechtmatig	<ul style="list-style-type: none"> <li>• de toerekening van kosten en opbrengsten aan de afvalstoffenheffing is conform wet- en regelgeving;</li> <li>• de geraamde opbrengsten zijn niet hoger dan de geraamde kosten;</li> <li>• de werkelijke opbrengsten zijn niet structureel hoger dan de werkelijke kosten.</li> </ul>

#### methoden

Voor de beantwoording van deze vraag zal de rekenkamer financiële overzichten en rapportages over de kosten van inzameling en verwerking van huishoudelijk afval raadplegen.

- 2 Is het afvalbeleid in opzet effectief om de doelstellingen (meer hergebruik, lagere kosten en een gelijk of hoger serviceniveau) te realiseren?

**tabel 3-2: normen en criteria opzet afvalbeleid**



norm	criteria
het beleid is in opzet effectief om de doelstellingen te realiseren	<ul style="list-style-type: none"> <li>• er is een adequate analyse van het probleem dat met het afvalbeleid dient te worden opgelost;</li> <li>• de doelstellingen zijn onderling consistent;</li> <li>• de doelstellingen zijn specifiek, meetbaar, realistisch en tijdsgebonden;</li> <li>• de maatregelen zijn onderling consistent;</li> <li>• de maatregelen sluiten logisch aan bij de oorzaken uit de probleemanalyse;</li> <li>• de maatregelen dragen logischerwijze bij aan de realisatie van de doelstellingen van het afvalbeleid.</li> </ul>

#### methoden

Voor de beantwoording van deze vraag zal de rekenkamer de nota 'afvalbeleid 2014-2018, meer hergebruik en een stuk goedkoper' en onderliggende stukken analyseren. Tevens zal een literatuurstudie worden uitgevoerd.

### 3 Wordt het afvalbeleid adequaat uitgevoerd?

**tabel 3-3: normen en criteria uitvoering afvalbeleid**

normen	criteria
het afvalbeleid wordt uitgevoerd zoals gepland	<ul style="list-style-type: none"> <li>• er is een planning voor de maatregelen opgesteld;</li> <li>• de voorgenomen maatregelen worden conform planning uitgevoerd;</li> <li>• afspraken met uitvoerders zijn consistent met de opzet van de maatregelen;</li> <li>• afspraken met uitvoerders worden gemonitord en uitgevoerd zoals gepland.</li> </ul>

#### methoden

Voor de beantwoording van deze vraag zal de rekenkamer uitvoeringsplannen en voortgangsrapportages van het afvalbeleid bestuderen. Tevens zal de rekenkamer de afspraken met uitvoerders en rapportages over de uitvoering van deze afspraken analyseren.

### 4 Worden de doelstellingen van het afvalbeleid gerealiseerd?

De normen en criteria bij deze onderzoeksvraag betreffen de doelstellingen van het afvalbeleid (zie paragraaf 1-2-1).

#### methoden

Voor de beantwoording van deze vraag zal de rekenkamer onder andere de voortgangsrapportages van het afvalbeleid, sorteeranalyses en benchmarkvergelijkingen<sup>19</sup> bestuderen.

5 Welke lessen kunnen uit het antwoord op de vragen 2, 3 en 4 worden getrokken voor de toekomst?

Voor de beantwoording van deze vraag hanteert de rekenkamer geen normen, maar wordt geanalyseerd welke lessen kunnen worden getrokken uit de antwoorden op de vragen 2, 3 en 4. Hierbij zal onder andere worden gekeken naar de eventuele consequenties van de invoering van maatregelen zoals DIFTAR, omgekeerd inzamelen, frequentieverlaging van de inzameling en de nascheiding van kunststof.<sup>20</sup>

Ten behoeve van de beantwoording van vraag 1 tot en met 5 zullen tevens gesprekken met betrokkenen worden gevoerd. Het ligt in de verwachting dat de volgende personen worden geïnterviewd:

- de verantwoordelijke wethouders;
- ambtenaren, betrokken bij beleid, uitvoering en financiën met betrekking tot de inzameling en verwerking van afval.

<sup>19</sup> Cyclus Management voert in opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu en de Koninklijke Vereniging voor Afval- en Reinigingsmanagement (NVRD) benchmarkvergelijkingen uit tussen het afvalbeheer van gemeenten, waaronder Lansingerland.

<sup>20</sup> Bij de beantwoording van deze onderzoeksvraag zal ook aandacht worden besteed aan het burgerperspectief. Hiertoe zal gebruik worden gemaakt van de resultaten van enquêtes die de gemeente heeft uitgevoerd in 2012/2013 en 2017.



## **4** organisatie en planning

### **4-1** organisatie

Het onderzoek zal worden uitgevoerd door een onderzoeksteam van de rekenkamer bestaande uit:

- Yiman Fung (senior onderzoeker);
- Laurens Wijmenga (projectleider).

### **4-2** planning en procedure

De voorbereiding van dit onderzoek is in december 2017 gestart. De bevindingen uit het onderzoek worden in een concept nota van bevindingen vastgelegd. De rekenkamer stelt de gemeente in de gelegenheid op deze bevindingen te reageren door de concept nota van bevindingen voor ambtelijk wederhoor aan te bieden. Na verwerking van de ambtelijke reactie stelt de rekenkamer een bestuurlijke nota op. Daarin presenteert de rekenkamer de conclusies en aanbevelingen die volgen uit het onderzoek. De bestuurlijke nota zal, met de nota van bevindingen als bijlage, voor wederhoor aan het college van B en W worden voorgelegd. De reactie van het college van B en W wordt samen met het nawoord van de rekenkamer in het definitieve rapport opgenomen. De aanbieding van het rapport aan de gemeenteraad staat voor het zomerreces van 2018 gepland.